

ادوارد وستمارک

بازمانده‌هایی از فرهنگ دوران جاهلی در تمدن اسلامی

ترجمه و تعلیقات
علی بلوکباشی

فرهنگ جاوید

۱۳۱/ به شریف‌ها، ۱۳۳/ به سلطان مراکش، ۱۳۳/ به کسبِ قداست از راه انتقال، ۱۳۳/ از راه جنگیدن با مسیحیان، ۱۳۴-۱۳۵/ از طریق زُهد و سرسپردگی‌ها، ۱۳۵/ قداست که نسبت داده می‌شود: به کودکان خردسال، ۱۳۵/ به مردان سالخورده، ۱۳۶/ به عروس و داماد، ۱۳۶/ به ابلهان و دیوانگان، ۱۳۷/ به اماکن و اشیای مرتبط با اولیا یا تجسم بخش اولیا، و مرتبط با درختان، سنگ‌ها، صخره‌ها، کوه‌ها، چشمه‌ها و رودخانه‌ها، ۱۳۸-۱۴۳/ مرتبط با آب به طور کلی، ۱۴۳/ با دریا، ۱۴۳-۱۴۵/ با شمار بسیاری از حیوانات و برخی فرآورده‌های حیوانی، ۱۴۵-۱۵۲/ با بسیاری از انواع گیاهی، ۱۵۲-۱۵۵/ با خورشید و ماه، ۱۵۵-۱۶۰/ با آتش، ۱۶۰/ با برخی روزها و دوره‌ها، ۱۶۱/ با برخی نام‌ها، ۱۶۱/ با برخی اعداد، ۱۶۱/ قداست و امردنیوی، ۱۶۲.

بخش پنجم

قداست: مظاهر و حساسیت آن ۱۶۷

معجزاتی که اولیا نشان می‌دهند، ۱۶۷-۱۷۰/ اولیای حامی، ۱۷۰/ تأثیرات شگفت‌انگیزی که قداست از طریق تماس پدید می‌آورد، ۱۷۱/ شیوه‌های گوناگون کاربرد قداست، ۱۷۲-۱۷۴/ قداست با وجود منشأ کلی خیربودن، دارای تخمی از شرّ نیز هست، ۱۷۵/ آلوده شدن قداست در تماس با بی‌دینان، ۱۷۵/ خطرناک بودن زنان برای قداست، ۱۷۶-۱۷۸/ پدیداری اثراتی زیان‌آور در نتیجه تماس ناپاکی جنسی با قداست، ۱۷۸/ زیان دیدن یا از بین رفتن قداست: در اثر پلشتی نجاست، ۱۷۸/ در اثر شکم پُر، ۱۷۹/ در اثر هر نوع پلشتی بدن، ۱۷۹/ در اثر نفَس، ۱۷۹/ در اثر خون، ۱۸۰/ در اثر خلافتکاری، ۱۸۱/ در اثر تماس با زمین، ۱۸۲-۱۸۵/ حساسیت نسبت به اشخاص مقدّس، حیوانات، و اشیاء، خصوصاً نسبت به حیل‌گری‌های جادو، حملات جنون (جَنّیان)، و چشم بد، و همچنان نسبت به تأثیرات زیاد شخصیتی عموماً بی‌زیان، ۱۸۵-۱۸۷/ پُر از خطر بودن تماس قداست با قداست، ۱۸۷-۱۸۹/ تماس

موفق به دریافت درجه تخصص در مردم‌شناسی شد. وسترمارک همزمان با کرسی جامعه‌شناسی در دانشگاه لندن، کرسی فلسفه اخلاقی و اجتماعی را هم در آکادمی ابو* در هلسینکی در دست داشت و در سال‌های ۱۹۱۸ تا ۱۹۲۱ این آکادمی را سرپرستی می‌کرد.

وسترمارک از نخستین دانشمندان جامعه‌شناسی بود که به پژوهش‌های میدانی در کنار مطالعات تحقیقات کتابخانه‌ای روی آورد. او یک دوره سی‌ساله از عمر خود را در پژوهش‌های میدانی گذراند که نه سال از آن فقط در کشور مراکش گذشت. کار پژوهشی او در مراکش بیش‌تر در زمینه دین و عقاید و مناسک مذهبی و اعمال جادویی مردم مراکش، به‌ویژه مردم قبایل بربَر که جمعیت بزرگی از آن سرزمین را تشکیل می‌داد، متمرکز شده بود. ادوارد وسترمارک در پژوهش‌های میدانی خود کوشید تا به‌شماری از سنت‌های کهن قبیله‌ای و رفتارها و باورها و اعمال شِرک‌آمیزی دست یابد که پس از ورود و گسترش اسلام در سرزمین‌های افریقایی و گرویدن افریقایی‌های کافر، به‌ویژه بربَرها به اسلام، هنوز میان آن‌ها بازمانده، یا با سنت‌های مذهبی دین جدیدشان، اسلام درآمیخته شده بودند.

وسترمارک دانشمندی تیزبین و روشن‌اندیش و در پاره‌ای از مسائل اجتماعی نظریه‌پرداز بود. او به چند زبان از جمله لاتین تسلط کامل داشت و با بیش‌تر آثار کهن و جدید آشنایی داشت و نوشته‌های قدما و تألیفات معاصران خود را به زبان‌های اصلی آن‌ها خوانده بود. او در تألیفاتش از مجموعه منابعی که به‌نحوی به موضوع کار و تحقیقش مربوط می‌شد، بهره می‌گرفت.

از نظر وسترمارک علم جامعه‌شناسی موضوعی بود در تبیین و تحلیل پدیده‌های اجتماعی و دریافتن و نشان‌دادن چگونگی و چرایی به‌وجود آمدن آن‌ها. نظریه‌های او درباره خاستگاه ازدواج و تحریم ازدواج با محارم، و تقدّم نظام خانواده مادرتباری بر نظام خانواده پدرتباری در فرایند تحول اجتماعی خانواده در جامعه علمی آن دوره، بسیار بحث‌انگیز شد

جِنّ

۳۴-۳۵

احساسی که در میان همه اقوام مسلمان بسیار برجسته است، ترس از جنّ، نژادی از موجودات معنوی است که پیش از انسان آفریده شده است.^[۱] نخست گزارش کوتاهی خواهم داد از آنچه درباره این ارواح در مراکش شنیده‌ام. این ارواح در مراکش جنّون* نامیده می‌شوند. جنّون * *Jnūn* جمع محلی واژه عربی جنّ است. جنّ خود یک اسم جمع است که در مراکش به صورت مفرد به کار می‌رود. در کتاب آیین و باور در مراکش* نشان داده‌ام که جنّون مغربی^[۲] در تمام مبانی و جزئیات به جنّ شرقی شباهت دارد.

سرزمین بومی جنّون به طور کلی زیر زمین است، ولیکن جنّ‌ها مقید به هیچ مکانی نیستند. جنّون به ویژه به دیدار در روی زمین علاقه منداند و در آن جا درحالی که خود را به شکل های گوناگون نشان می‌دهند، با آدمی زادگان تماس می‌گیرند. آن‌ها خود را بیش تر شبیه انسان می‌نمایانند. مثلاً در میان مردم بازار، جنّون بی شماری هستند که به چهره آدمی زادگان درآمده‌اند. بسیاری از مردان به اشتباه با زن-جنّ*، یا جنّیه** ازدواج می‌کنند. ممکن است این زن-جنّ مدتی به مرد مهربانی بکند و برای او

* *Ritual and Belief*
in Morocco

* *female jinn* ** *jinnīya*